MIKIEL ANTON VASSALLI

Jorbot ma' l-Għadd ta' qabel paġ. 64

Kien għal din il-ħabta, u sewwa sew fit-28 ta' Settembru 1799, mita Vassalli ħareġ mill-Belt għal kampanja. It-tifkira ċkejkna li sibna fuq hekk hija miktuba b'taljan ftit u xejn imgħawweġ u billi qasira nfissruha kelma b'kelma:

"Fil-jum tat-28 ta' Settembru, 1799, ħarġu għal kampanja sa 200 ruħ u minnhom bosta ta' kondizzjon għolja, fosthom il-Baruni Galea, Asteria ecc. Ħareġ ukoll (u ma nafx kif) VASSALLO, Ajjiutant tal-Gwardja Nazzjonali Maltija. Difatti, wara sirt naf illi hu minnufih gie maqbud u magħżul għalih, u b'żewġ suldati maltin, wieħed minnhom bix-xabla, meħud ikkalzrat gewwa.

M. A. Vassallo kien bħal Barbara raġa' daħal Malta mal-Franciżi."

Milli jidher hu gie meħud f'Sant' Anton fejn il-General Ball kellu l-Qwartier tiegħu bil-Qorti u l-kalzri għal dawk il-ħatjin li jigu quddiemu. Żewġ dokumenti oħra juru li wara 20 ġurnata Vassalli, mill-ħabs tal-Kwartier ta' Sant'Anton, ittieħed fil-*Curia Capitanale* (1)ta' l'Imdina sabiex hemmhecc jiġi ndukrat tajjeb.

Wieħed minn dawn id-dokumenti jgħid: *18 ta' Ottubru, 1799.* "Mikiel Anton Vassallo mill-Belt Rohan, ikkalzrat fuq suspett li hu miftiehem mal--egħdewwa, miġjub mill-ġdid." It-tieni wieħed hija ittra mibgħuta b'ordni ta' Ball lill-Uditur Kalċidon Debono Imħallef tal-Korti Kapitanali. Din l-ittra tgħid: "Sabiex jiġi indukrat tajjeb fil-ħabs ta' hemmhekk, u sakemm tingħata ordni oħra minn għand l-Eccellenza (Ball), nibagħtu lil magħruf Mikiel Vassallo bħala persuna li fuqha hemm suspett li hu miftiehem mal-Franciżi u li minnhom hu inkarikat b'xi ordni li tawh : għaldaqshekk, imħabba dan ix-xorta ta' suspett li hemm fuqu, u l-ħtija li għandu skond ma naħsbu, inti mitlub sabiex jogħġbok tati dawk l-ordnijiet meħtieġa sabiex ma jkunx jista' jidħak bina u jaħrab.

Bil-qima kollha etc."
(bla firma).
it-18 ta' Ottubru, 1799."

(1) Il-"Curia Capitanale" ta' l-Imdina hija dak il-Palazz (il-lum minfud mal-*Connaught Hospital*) li jinsab, fil-misraħ iċ-ċkejken ta' wara l-Kunvent ta' San Benedettu fi Strada S. Paolo u tgħaddi għalih minn Strada Lunga għal lemin inti u dieħel l-Imdina minn Strada Reale. Fuq il-bieb tal-Palazz hemm minqux il-qawl latin: *Armis armis, et legibus legibus.*

Vassalli jidher li fil-ħabs tal-Qorti Kapitanali ta' l-Imdina dam miżmum taħt arrest sas-16 ta' Settembru tas-sena ta' wara (1800), jiġifieri mal-ħdax il-xahar. Kif għaddieha f'dawn il-ħdax il-xahar, kif kienu jittrattawh u ma mîn kien minn sħabu aħna ma nafu xejn sewwa. Nafu biss illi wara xahar u għoxrin ġurnata li kien ilu fil-Ħabs ta' l-Imdina, jiġifieri fis-7 ta' Dicembru, 1799, Vassalli marad u ħaduh fl-Isptar li kien hemm fil-Kunvent tad-Dumnikani tar-Rabat. Dan il-Kunvent dik il-ħabta kien iservi bħala sptar. (1)

Jingħad f'tifkira li tinsab fl-Arkivju tal-Qorti Kriminali illi dik il-ħabta tal-qagħda tiegħu ġewwa l-isptar, il-marid Vassalli lanqas biss ma fdawh kif gieb u laħaq, iżda żammewh b'siequ waħda marbuta b'qajd u katina tal-ħadid massodda. Hu dam hemmhekk sal-25 tal-istess xahar. B'degriet ta' Settembru 1800, Vassalli inqatgħetlu l-kundanna tat-turrufnament għal dejjem minn dawn il-gżejjer bħala bniedem tal-partit ġakbin. Is-sentenza mogħtija mill "Curia Capitanale" kontra Mikiel Anton Vassalli u sħabu sabiex dawn jiġu mkeċċijin mill-gżira, mîn għal dejjem u mîn għal xi snin, inqratilhom mill-Famlu Salvu Agius quddiem ix-xhieda Giużeppi Zammit u GioMarija Zammit, it tnejn minn Naxxar u ġġib id-data tas-16 ta' Settembru 1800.

Oħrajn ikkundannati miegħu b'din is-sentenza, bħala nies tal-partit Franciż, kienu dawn: *Salvu Schembri*, "ta' Igwamu" mill-Belt u *Anġlu Vassallo*, "ta' Żajbur" mis-Siġġiewi, itturrufnati għal dejjem: *Wiġi Cassar*, *Gejtan Formosa* u *Ġużeppi Saliba* itturrufnati għal tlitt snin. Minn dokument ieħor jidher illi fl-istess data tas-sentenza, jiġifieri fis-16 ta' Settembru 1800, Vassalli nbagħat fil-Kalzri tal "Gran Corte della Castellania", (fejn il-lum hemm l-uffiċċju tas-Sanità, il-Belt)

Huwa ġie meħud hemmhekk sabiex, mita jasal il-waqt, jitgħabba fuq skuna u jsifruh. Għaxart ijiem wara, jiġifieri fis-26 ta' Settembru, 1800, Vassalli ressaq Petizzjoni quddiem Ball, il-President tal-Gvern Provviżorju, fejn fisser "illi billi jkollu jħalli pajjiżu għal dejjem, u għalhekk għandu bżonn ibiegħ il-ftit tal-proprietà li għandu, jitlob illi l-Cap tal-Gvern jatih iż-żmien u l-mezz li jkun jista' jbiegħhom" It-tweġiba li kellu għal din it-talba kienet illi "wara li jitlaq ħwejġu f'idejn Prokuratur għal kulma hu fl-interess tiegħu,

(1) Skond l-ordni li kien ħareġ Napuljun, l-Ordnijiet Reliġjużi ma' kinux jistgħu jżommu ħlief *Kunvent wieħed* u għalhekk, fost l-oħrajn, il-Kunvent tad-Dumnikani kien baqa' f'idejn il-Gvern, biex jinqeda bih għal dawk il-bżonnijiet li jiħtiġulu.

m'għandux jagħmel ħaġ'oħra ħlief jitlaq minn Malta mill-iktar fis." Din it-tweġiba ġiet mogħtija mn'idejn l-Uditur "Felice Cutajar" li kien is-Segretarju ta' Ball.

Minn *Relazzjoni* jew tagħrifa mogħtija lil Ball dwar iż-*Żjara lill-Ħabsin* li saret fil-"Castellania" tal-Belt b'qima u ġieh għal Milied ta' Sidna Ġesù Kristu fl-24 ta' Diċembru, 1800, fil-jum li fih kienet ingħata il-grazzja lil xi ħabsin, naqraw illi Vassalli kien għadu miżmum f'dak il-ħabs jistenna l-waqt li jsifruh għal Barberija. Kien għadhom ma sifruhx il-għaliex, skond ma stqarr il-Gran Viskonti, ma nqala' ebda bastiment għal dawk in-naħħiet. Vassalli kien talab ma' oħrajn sabiex jiġi meħlus mill-ħabs bi grazzja. Iżda l-grazzja ma ġitux u Vassalli, milli jidher, kellu fl-aħħar-nett jitlaq minn Malta b'turrufnament.

* * *

Aħna ma nafux sewwa sew mita lil Vassalli sifruh minn Malta, iżda milli jidher, wara l-Milied tal-1800, huwa ma damx ma telaq minn Malta u iktarx għalhekk għabbewh għal l-art ta' Barberija. Minn Barberija sab it-triq biex bewweġ għal Franza fejn, kif naħseb, hu kellu tama li jsib biex igħix. Port ieħor aħjar fejn sata' jiġi milqugħ ma kellux, u għalhekk, kellu jagħżel dik l-art fejn, bħala wieħed mill-aqwa partiġjani tar-Repubblika Franċiża f'Malta, wara dak kollu li ġara, stenna li għall-anqas kellu jitħallas tal-ħsara li saritlu imħabba li għen mhux ftit biex tinqered l-Ordni minn Malta u flokha tidħol ir-Repubblika ta' Franza. Kemm dam Franza aħna nafuh, iżda f'liema banda jew belt ta' Franza kien għadda dan iż-żmien ta' snin, li jilħqu mal-20 sena, aħna ma nafuhx sewwa.

Waħda mill-bniet ta' wieħed mit-tfal tiegħu, (dik l-istess xwejħa li ftit xhur qabel il-mewt tagħha kelli x-xorti li minn fommha nislet xi ħaġa mill-ħajja ta' nannuha), kienet bil-ħlewwa kollha tatni xi xaqq ta' dawl fuq il-qagħda u żwieġ tiegħu fi Franza, u kif stqarritli, f'Pariġi. Iżda jiena ma bqajtx b'rasi mistrieħa fuq dak li qaltli din ix-xwejħa li, kif kont fissirt, miskina, għaż-żmien li kellha, ma setgħetx tiftakar kollox, u għalhekk issuktajt infittex dejjem sakemm minn hawn u minn hinn iltqajt ma' tifkira ċkejkna li nebbħitni b'xi ħaġa iżjed fis-sod. Iżda, din ix-xi ħaġa ma hix biż-żejjed biex timla l-battal kollu ta' din il-biċċa l-kbira li tagħmel minn armajn il-kwart tal-ħajja ta' Vassalli. Din id-daqxejn ta' tifkira mhi xejn iżjed u inqas ħlief il-kitba tal-mewt

ta' wieħed minn ulied Vassalli, Grabiel, missier dik ix-xwejħa. Dan kien miet f'Malta, il-Furjana, fit-30 ta' Lulju, 1863 u sew sew fis-sena li b'liġi t-twelid u l-mewt bdew jinkitbu fir-reġistri tal-Gvern (Pulizija u Reġistru ta' l-Istat Civili). Skond din it-tifkira, Grabiel, bin Mikiel Anton Vassalli, kien twieled fil-belt ta' Marsilja fl-1814 u għalhekk missieru f'dik issena kien ji nsab f'din il-belt ta' Franza. Kemm kien ilu hemm ma nafux; kienx jinsab hemm minn mindu telaq minn Malta jew snin wara, u x'kien qiegħed jagħmel hemmhekk.

Fuq dak li kienet tarrfitli dik ix-xwejħa ta'neputija tiegħu u fuq dak li jsemmi l-att tal-mewt ta' ibnu Grabiel, huwa kien miżżewweġ lil ċerta Katerina Formosa de Fremaux. Din ilmara ma jidhirx li kien iżżewwiġha hawn Malta, għaliex dan iż-żwieġ ma jinsab imniżżel fl-ebda Parroċċa ta' Malta u Għawdex. Mill-età ċkejkna tat-tfal tiegħu fl-1829, fis-sena li fiha Vassalli kien għalaq għajnejh, aħna ma nistgħu l-anqas ingħidu illi huwa kien iżżewweġ lil din il-mara fi żmien li kien jinsab imsiefer qabel l-1796. Għalhekk, għandna naħsbu illi dan iż-żwieġ sar bejn is-sena 1801 u s-sena 1813 mita hu kien jinsab itturrufnat minn Malta ġewwa l-art ta' Franza.

Hawnhekk jaqbel li nieqfu xi ftit u nerġgħu l-ura biex, qabel ma naqbdu s-sensiela tal-ġrajjiet li għaddew minn fuq l-imsejken Vassalli, wara li dam barra minn Malta għal għoxrin sena, aħna immorru nfittxu lil sieħbu Ċensu Barbara illi f'Diċembru tal-1799 ħallejnieh irsir jaħdem fix-xogħlijiet pubbliċi tal-Bey ta' Tunes.

(jissokta) A. C.